

HASZNOS GYŰJTŐMUNKA

VEKERDI JÓZSEF: *A cigány népmese.*
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974.

Magyarországon az 1950-es évek elején felelevenült a cigányok életmódja iránti tudományos érdeklődés. Hajdu András — Kodály Zoltán támogatásával — mintegy másfél ezer népdalt gyűjtött össze, a korán elhunyt Erdős Kamill pedig a cigány kísértethittről és a cigány törvénykezésről (krisz) írt etnológiai tanulmányt. Vekérdi József, a bemutatásra kerülő könyv írója, a nyelvészeti tudományok kandidátusa pedig »cigánytelepeken folytatott két évtizedes gyűjtőmunkája tapasztalatait szűri le, s a cigány mesék sajátos vonásait a hagyományos cigány népi kultúra világába beágyazva vizsgálja«, amint az a könyv füljegyzetén olvasható.

Vekérdi érnye, hogy tanulmányát nem kizárólag nyelvészeti szempontokra támaszkodva írta meg, hanem az etnológia, a történelemtudomány és a szociológia gazdag ismereteit is hasznosította. Művében dominál a probléma interdiszciplináris megközelítése. A cigány népmesék tanulmányozásakor például a társadalmi integráció szociológiai elméletéből indul ki. Tehát a könyv elméleti magvát a cigányok fokozatosan történő beilleszkedése a nem cigány társadalomba képezi, melyre ráépül a hagyományos népi kultúra, pontosabban az íratlan cigány népi hagyomány, a népmese elemzése. Önzetlenül vallja a szerző (bár etnológiai és lingvisztikai szempontból jelentős lenne a hagyományörző putrik világát konzerválni), hogy »a kutatónak emberi kötelessége beismerni, hogy akkor cselekedjünk helyesen, ha a cigány fiatalokat a korszerű nevelés eszközeivel tisztaságra és munkaszeretetre neveljük, nem pedig akkor, ha a hagyományos cigánykultúra megőrzése érdekében egyes rétegek fejletlen életkörülményeit akarnók rögzíteni.« (6.)

A cigányok eredete a XIX. században tisztázódott filológiai eredményként; ugyanis megállapították, hogy nyelvük indiai nyelv. Erre a romanyelv és az észak indiai dialektu-

sok összehasonlító tanulmányozása során jöttek rá. A cigányok Indiából való kivándorlásának okát azonban még ma sem fejtették meg. (Jean-Paul Clébert francia szociológus LES TZIGANES, 1961-ben megjelent könyvében behatóan foglalkozik e jelenséggel.) E máig is tartó exodus kezdete ezerre tehető (időszámításunk kezdetétől). A kirajzás két irányú volt Kis-Ázsiától: az egyik vándorlási hullám Észak-Afrikának tartott, majd a Gibraltáron át jött Európába: a másik pedig Görögországon keresztül ért a Balkán-félszigetre és innen haladt fel Közép-Európába. Magyarországon a cigányok száma — Vekérdi véleménye szerint, hiszen intézményesen nem követhetők a cigányság életének demográfiai jellemzői — összesen 300—400 ezer között van.

A cigány diaszpórára jellemző, hogy a szókészlet alapvető része indiai eredetű, bár egyetlen élő indiai nyelv sem azonos a románi nyelvmaggal. Szükségesnek tartom megemlíteni, hogy egyes európai országok cigányai alig értik egymás nyelvét, de még szűkebb pátriánkban, a Szerb Szocialista Köztársaságban is tizenöt dialektust beszélnek a cigányok. Az európai cigányok szinte minden nyelvjárásában, az amúgy is rendkívül szegény, mintegy 1200—1250 szót tartalmazó szókincsben találunk görög és szláv eredetű jövevényszavakat. A magyarországi cigányok beszédében viszont több a magyar szó, mint a cigány. Ez főleg a nem cigány társadalommal való érintkezéseikre érthető — ugyanis magyarul beszélnek a munkahelyen, üzletben, iskolában —, de családi környezetükben dominál a cigány nyelv alkalmazása.

Ismeretlen a »cigány« népnév eredete. A szó nem is indiai eredetű. Vekérdi József a legrégebb magyarországi latin oklevelek Cigani, Cingani alakjaira vezeti vissza, de utal a cigányok egymás közti rom megnevezésre, amely szerinte a Kasmírban és Karakorumban ma is élő dom (ejtsd

rom) elnevezésű törzs megnevezéséből származhat; ugyanis e törzs tagjainak — akár a cigányoknak — hagyományos foglalkozása a zenélés és kovácsmesterség. Csodálkozom, hogy Vekerdi József, a cigányok történelmének, nyelvének és életének nagyszerű ismerője, nem tette magáévá a cigányok londoni, 1971 áprilisában megtartott világértekezletének határozatát, miszerint: »A népünkhez tartozók egyetlen és igazi neve a ROMA.« (Politika, 1971. április 11.) (E könyvismertető írója csupán Vekerdi tanulmányának nyelvéhez való hűségéből használja »cigány« és nem a »roma« népmegnevezést.) A roma népnév kizárja a »cigány« népnévből kicsengő pejoratív hangzást is. A roma szó etimológiailag embert jelent, de e határozat óta »nemzetiségi hovatarozást is« — mondta Slobodan Berberski, jugoszláv romológus, a londoni kongresszus elnöke. (S. Berberski: *Romi žele biti — Ijudi*. Izbor, 1971)

A cigánykultúra legtöbb eleme, a ruházattól a hiedelmekig, a vándorlásuk során érintett népeknél is megtalálható. Ellenben életmódjuk, a gondolkodás és a viselkedés alapvető formái Indiából származnak. »Termelőmunkát, tulajdont és társadalmi rangkülönbséget nem ismerő életformájuk és szüntelen vándorlásuk gyökeresen különbözik az európai árutermelő, letelepült társadalmakétól... ma is csak lassan fejlődik ki az igény a tisztább, rendezettebb életre és a műveltség magasabb megnyilvánulási formáira... Az európai társadalmakétól gyökeresen eltérő életformájuk elzárta

előlük a beilleszkedés útját... Az indiai gondolkodás sohasem törekedett a fogalmaknak olyan éles, egymást kizáró elhatárolására, mint az európai. Amikor cigányaink nem választják élesen külön a szándékot a megvalósulástól... amikor... összeférhetetlen dolgokat hoznak közös nevezőre, ... amikor egyik állításukat a másik cáfolatának érezzük..., yankor gondolkozásuk indiai vonásai teszik különössé felfogásmódjukat az európai logikához szokott egyén számára.« (36—37.) Érzelmi életükre jellemző az erős hullámmás, és ez is indiai vonás. Tehát indiai vonások és a környező európai népektől kölcsönzött életforma jellemzi a mai cigányokat. E jelenséggel találkozunk népmeséikben is.

Vekerdi könyvét szerkezetileg két különálló rész képezi. Elsőnek a cigányok népi kultúrájáról és meséikről írt tanulmányát említem. Gyakorlott kutatóra valló alapossággal tárja elénk a cigánykutatások történetét, a mesegyűjtés metodológiáját, a meseforrások sorát; elemzi a mesék nyelvét, stílusát, alakjait, műfaji megoszlását, szerkezeti sajátosságait, erkölcsi szemléletét, a mese és a valóság közti kapcsolatot, a magyar mesék hatását a cigány mesékre, és rámutat a magyarországon kívüli cigány mesékre is.

A második részben tucat mesét közöl, melyek részben saját gyűjtései, részben gyűjtőtársainak általa ellenőrzött magnetofonfelvételei, melyekből valamennyi mese cigány nyelven hangzott el.

TERÉK MÁRIA

SZABÁLYTALAN NAPLÓ — OLVASÁS KÖZBEN

Azt hiszem, hogy az igazi olvasás sohasem csupán egy könyvre szűkül le. Az olvasott műből ezerfelé vezetnek szálak, sokfelé nyílnak ablakok. Ha csak egyfelé nézünk is ki, ha csupán

egy irányban indulunk tovább: »többletet« nyerünk az effajta olvasással. A közelmúltban jelentek meg Illyés versei a *Minden lehet* című kötetben. E versek olvasása közben elő kellett